

Joan R. VENY-MESQUIDA

Criticar el text. Per a una metodologia de l'aparat crític d'autor

Lleida: Aula Màrius Torres - Pagès, 2016

Joan R. Veny-Mesquida forma part d'una generació de filòlegs –no gaires– que han aportat i aporten als estudis literaris catalans contemporanis el coneixement organitzat de les tradicions filològiques europees, italiana i francesa sobretot. Si el complet manual coordinat per Víctor Martínez-Gil és història, estat de la qüestió, mètode de la disciplina per a un àmbit cultural concret, en què representa una fita (ara en una segona edició, *Models i criteris de l'edició de textos*, Barcelona, 2013, ressenyada àmpliament per Veny, *Anuario Lope de Vega*, núm. 21, 2015), algunes de les aportacions de Veny han esdevingut de seguida també estudis de referència en el tall específicament contemporani, aquell que concerneix la filologia d'autor més que cap altre: és de recordar el llarg article sobre les raons de revisió (*Estudis romànics*, núm. 26, 2004) que tot d'una posava en relleu un fet literari sovint bandejat; o, darrerament, «Variants d'autor: una tipologia de tipologies», dins *Som per mirar* (vol. II, Barcelona, 2014), estudis en homenatge al professor Carles Miralles, que, parlant de «Reescriptures d'autor», el 2012 cloïa a Lleida el I Congrés internacional sobre crítica filològica i ecdòtica organitzat sota els auspicis de l'Aula Màrius Torres, les actes del qual representen en la literatura catalana una temptativa d'acostament a la filologia d'autor i, més genèricament, a la crítica filològica (*La filologia d'autor en els estudis literaris. Textos catalans dels segles XIX i XX*, Lleida, 2013). La realització més notable de Veny rau, sens dubte, en dues magnes edicions crítiques: la de *Cementiri de Sinera, Les hores i Mrs. Death*, d'Espriu, en un volum (Barcelona, 2003), i la del *Diari 1918*, de J.V. Foix (Barcelona, 2004).

No fa pas gaire que la filologia s'ocupa de la «fenomenologia de l'original» (Avalle) i de fer crítica de les variants, i menys sobre materials contemporanis. Si pensem estrictament en autors del segle XX, el fenomen arrenca també d'Itàlia, on els autògrafs i les variants d'autors antics havien estovat el terreny. Aquí, és clar, les dinàmiques no podien ser les d'una tradició cultural assentada, institucionalitzada i difosa; sovint, des d'instàncies creatives o periodístiques, o acadèmiques mateix, *sottovoce* o a grans veus, s'ha acusat els estudis literaris catalans d'historicistes, de seguir la màxima que tota pedra fa paret, de no haver atès les tendències crítiques europees o bé, ai las, de no haver-se dedicat a editar. El fet, però, és que la filologia catalana ha llegit, ha endreçat i, sobretot d'uns anys ençà, per bé que en proporció menor, també s'ha ocupat d'editar críticament si més no una sèrie d'autors o, almenys, d'obres concretes. El *Diari 1918* esmentat, el *Nabí* i *La*

paraula en el vent darrers de Jaume Coll, en són exemples conspicus; les obres completes de Verdaguer i d'Espriu en edició crítica, llibre a llibre, són el que en la literatura catalana contemporània més s'acosta a una edició diguem-ne nacional; en general, sembla, també, el text de molts clàssics ha rebut atenció filològica encara que no hi hagués voluntat de bastir edicions crítiques.

Aquest progrés de la preocupació textual, amb resultats pràctics i teòrics, potser pot emmarcar l'aparició d'un llibre com és el que es ressenya aquí, que contribuirà a augmentar-la i a articular-la. *Criticar el text. Per a una metodologia de l'aparat crític d'autor* –formalment, un manual– fóra, per l'especificitat de la matèria –com fer un aparat– i per la concretesa amb què es desenrotlla, el manual propi d'una tradició filològica sòlida i ben acreditada. Veny, com el subtítol mateix indica, se ceneix a l'àmbit de la filologia d'autor, però la veritat és que moltes reflexions estructurals que fa són extrapolables o útils a la concepció de qualsevol edició crítica.

El llibre es divideix en quatre parts. Després d'una introducció breu amb els propòsits de l'obra i alguns aclariments terminològics, hi ha una «Descripció de l'aparat» (part I, p. 17-35) i una explicació dels «Tipus d'aparat» (II, p. 37-58) i dels «Constituents de l'aparat» (III, p. 59-149), de tal manera que el recorregut és del general al particular, per acabar amb «Sobre l'aparat de notes» (IV, p. 151-185). L'exposició de la matèria es presenta, al llarg de les quatre parts, com un discurs continu.

Veny, que comença citant Riba (de l'edició de *Nausica*: «Amb l'aparat crític aspirem a establir un enllaç entre el text imprès [...] i el manuscrit autògraf de l'autor», p. 11), exposa que la filologia d'autor, en contrast amb el mètode lachmannià, parteix d'unes operacions fonamentades en «una part de *ciència*, però també una altra de ben important d'*art*» (p. 11) i que «l'objectiu d'aquest treball és intentar sistematitzar la part de *ciència* [...] que hi pugui haver en la disposició de l'aparat d'autor d'una edició» (p. 12), bandejant «els testimonis pretextuals –esbossos, esborrany, etc.– les diferències dels quals no són hostatjables [...] en un aparat crític» (ibídem) –materials, aquests, per a la *critique génétique*. Seguidament, aclareix terminologia bàsica, sobretot amb relació al nostre marc cultural: d'una banda, seguint Martínez-Gil, s'opta per *aparat de tradició* versus *aparat d'autor* (i no *sincrònic* vs. *diacrònic*, ni *crític* vs. *genètic*); de l'altra, es val de la pròpia proposta d'usar el concepte de crítica filològica –com s'acaba de fer– per encloure totes les disciplines que concorren en la matèria (crítica textual, bibliografia textual, crítica de les variants, crítica genètica i filologia d'autor; ço és, allò que a Itàlia s'anomena filologia, un mot que aquí té un significat divers).

La primera part s'inicia amb una constatació: «L'aparat d'autor és, també, un aparat crític» (p. 20); hom podria creure que, pel fet de partir de materials autògrafs o autoritzats, i no del concepte de còpia, el filòleg s'ha de limitar a transcriure, i el fet és que les variants, estratificades així o aixà, provinents d'aquí o d'allà, «l'editor les haurà hagut de posar en qüestió una a una» (p. 20) –críticament, doncs– tenint en compte que «la funció de l'aparat d'autor, en definitiva, és la de donar compte microscòpic de la història textual, de totes les intervencions

que ha patit el text, les de l'autor, les que ha anat imposant la transmissió i les del mateix editor, a fi que el lector pugui reconstruir fidelment qualsevol fragment de qualsevol dels testimonis adduïts» (p. 19), degudament *criticats*, és a dir, també jerarquitzats: vet aquí allò que destria una edició crítica d'un mer arrelplec de dades sense sedassar.

Veny defensa, a l'hora de dreçar l'aparat, el sentit comú, que ha de dur a la intel·ligibilitat per via de la simplicitat en la disposició del contingut i de la sobrietat en l'ús de símbols i abreviatures; «en la mesura del que sigui possible, cal buscar solucions que no demanin explicació» (p. 22). La coherència interna de l'aparat, en aquest sentit, no n'és un requisit científic i prou –com l'exhaustivitat en la identificació dels testimonis i el rigor en la col·lació–, sinó un adjutori a la lectura. La sistematització de les dades d'un aparat que ha de tenir en compte edicions, papers i paperots no justifica una sofisticació simbòlica innecessària. I el fet que cada edició mení a una materialització particular determinada per les característiques dels testimonis a considerar no ha de llevar tampoc rigor en res: «En síntesi, la *criticitat* de l'atestació de les variants depèn directament del rigor en l'anàlisi dels materials aplicat durant les tres fases d'elaboració de l'aparat: la fase d'inventari de llocs crítics i variants, la de constitució de l'aparat i la de disposició de l'aparat» (p. 23), que tot seguit s'expliquen.

En la segona part es classifiquen els tipus d'aparat. Se'n cataloguen set d'acord amb un criteri topogràfic respecte del text citat (interlineal, en paral·lel, a peu de pàgina, en pàgina acarada o, si cal, en volum a part, al final del text i en apèndix a l'obra) i se'n ponderen les funcionalitats específiques amb relació a les necessitats de l'edició; o se'n denuncien les ingerències economicistes: «La relegació de tot l'aparat d'una edició en apèndix significa la victòria del *publisher* sobre l'*editor*, [...] i el condemna a l'ostracisme, a la no-lectura» (p. 44; tot i no ser objecte del manual potser es podrien esmentar aquelles edicions filològiques sovint amb consigna de variants que cerquen un públic no especialitzat, com fa la «Pléiade» d'uns anys cap aquí). Els aparats també es classifiquen segons el *lemma* (amb o sense; positiu o negatiu); o segons la *varia lectio* (complet o selectiu; fotogràfic o diacrònic; d'autor, de tradició o editorial; genètic o evolutiu; progressiu o derivatiu); o segons les indicacions de l'editor (parlat o simbòlic); amb el benentès que «aquests aparats, fins i tot els d'una mateixa tipologia, no són en absolut excloents, sinó que tot sovint és necessari o útil combinar-los», de resultes de la qual cosa sorgeix l'aparat mixt (p. 58).

La tercera part del llibre –la més extensa– sotmet a crítica els elements que constitueixen l'aparat, i això és tant com dir la capçalera, el concepte d'unitat crítica –*locus criticus*–, les sigles, el *lemma*, la *varia lectio* i la descripció i l'ús dels signes i les abreviatures crítics. L'autor dóna raó de tots aquests elements qüestionant-ne les formes d'implementació; pondera, posa casos, proposa usos que serveixin sempre la bona entesa de les dades, especialment quan la tradició mena a formes complexes d'expressió de les informacions (campanyes de revisió, variants immediates o d'escriptura; vegeu p. 133 i s.). Veny fa apel·lacions constants al sentit comú, al seny de l'editor; sabent que és un «tret, aquest, difícil d'ob-

jectivar», tals apel·lacions no queden en un dit, sinó que es concreten en propostes de mètode que tenen la intel·ligibilitat com a base. Se'n pot adduir com a exemple l'apartat en què es discorre sobre les sigles i la lògica amb què *siglar* els testimonis d'una edició (p. 75 i s.): hom pot empescar-se un sistema en què la sigla informi de tot tipus de detalls –un joc de majúscules, minúscules, superíndexs–, molt coherent i «a la ratlla de l'absurd», o caure de l'altra banda, en un sistema pràctic però confusionari, amb unes sigles transparents però que no informin de cap interrelació; el bon filòleg ha de trobar un «punt dolç» entre els dos extrems. En l'extensa exposició sobre signes i abreviatures crítics (p. 106-149) s'hi palesa la voluntat de contribuir a unes propostes simbòliques que tendeixin a homogeneïtzar-se, en una dialèctica que innovi o matisi certs usos establerts però que no pretengui d'estar-ne del tot al marge. En tots aquests aspectes –com en altres punts del llibre– s'hi coneix positivament allò que massa sovint manca en l'edició catalana: la sensibilitat tipogràfica (ah, si el calderó no fos un signe tan ple!). Perquè és un exemple de com la sensibilitat tipogràfica pot ser productiva, potser es troba a faltar, sigui quan es parla del *lemma*, sigui quan es parla de l'abreujament de les variants, un esment del sistema de Coll pel qual, en la consigna de la lliçó en apartat, la cursiva indica variant i la rodona identitat gràfica i topogràfica amb el text editat.

A la quarta part i última, sobre l'aparat de notes, que cal situar fora del de variants, es proposa una triple classificació de les notes «aclaridores o complementàries» que tota edició crítica necessita: editorials (de l'editor), autorials i lectorials. Veny proscrici de l'edició crítica les notes hermenèutiques («aquelles que pretenen interpretar la *literarietat* del text», i no la *literalitat*, p. 173), si no és que ha calgut recórrer-hi per alguna raó textual; «s'ha de bandejar l'hermenèutica del resultat (l'edició), no pas que no n'hi hagi d'haver durant el *procés* d'elaboració» (p. 174): la crítica ja trobarà altres espais per expressar-se discursivament.

Ultra els mèrits que pressuposa tot el que s'ha dit fins aquí, són d'agrair la claredat expositiva; l'esforç de sistematització terminològica, que contribuirà a l'operativitat d'una tradició d'estudis; el control bibliogràfic de la matèria a nivell internacional, que fa el volum instructiu. D'acord amb el principi que una edició crítica és una hipòtesi de treball, Veny no perd mai de vista que un aparat crític d'autor ha d'aspirar a ser-ne una bona justificació, i aleshores el filòleg es dona en tot el llibre a trobar camins generals que el facin operatiu. El discurs no planteja mai cap aspecte de manera esquemàtica, sinó crítica: aquest tarannà analític no s'està de replantejar la «sacrosanta voluntat de l'autor», com s'ha fet darrerament des d'alguns llocs –en filologia no hi ha dogmes permanents–, o de tractar, en una breu digressió, la concepció de l'edició que revela el tractament donat als testimonis sense interès textual però de valor històric (p. 70; i cf. p. 19-20: «igual com no es pot ser (neo)lachmannià sense tenir present Bédier, tampoc no es pot ser editor crític sense tenir en compte Jauss»). En una pàgina per al debat se suggereix que fóra bo reconsiderar en l'edició catalana l'ordenació progressiva o derivativa de les variants en l'aparat (p. 97-99). L'exemplificació constant a partir d'autògrafs, d'edicions o en abstracte permet, al capdavall, aquest niu d'observacions

Jordi Pujol Pardell: Joan R. Veny-Mesquida, *Criticar el text. Per a una metodologia de l'aparat crític d'autor*

útils, i de retruc converteix el discurs en un principi d'esbós honest del que és l'edició crítica d'autors catalans contemporanis. La suma de totes aquestes coses atorga valor ple al títol d'aquest producte civilitzat que és *Criticar el text*.

Jordi Pujol Pardell
Barcelona